

Unitárius vértanuk Eger vidékén.

A nagyváradai disputatiót követő évben lázas munkásságot fejtett ki Mélius a Debreczen környékén rohamosan terjedő unitarizmus ellen.

Megjelent Belényesen, Békésen, Simándon; vitatkozást tartott mind a bárom helyen Basiliussal, az új hit legbuzgóbb apostolával. S látva, hogy élő szóval mily keveset tud hatni a nemesség példája után induló népre, egyre-másra bocsátja ki vitatkozó iratait, melyekben mindent elmond az eretnek erdélyi tudományról, csak épen jót nem.

Igen jellemző terméke e nemű munkálkodásának „*A Christus Jesusnak, az élő Jehova Isten fiának, attjához egyenlő Jehova Istennek panaszolkodása ez átkozott velágnak ellene*“ cz. igen kevesektől ismert verses műve, mely „az Hunyadi János éneke notáiára“ kesergi el Mélius gyászos siralmait a szentháromság romlása felett, mely a szörnyen káromló *Bland-franciscóktól* még Debreczen vidékén is érte az ő legbuzgóbb oltalma alatt.

-- Az nagy Úr Istenért mindön embörökét mostan én erre kérök, hogy a mit Istennek szájából én szólok, igazán megértsétek; és ezöket értvén, híven hogy megtartsák, nagy szükség mindeneknek, mert *nem ez velági hazugságot* szólok, *de lölkiet* beszéllek!

— Csoda nagy jó kedvvel ha meghallgatjátok ez velági dolgokat: szükség inkább nektök, hogy meghallgassátok az lölki szent dolgokat.

Ily hangon kezd e több tekintetben nevezetes énekbe. Azt talán mondanunk sem kell, hogy „a mit Istennek szájából szól“ Mélius, azt nem a maga nevében mondja el, hanem igyekszik mihamar a Krisztus tekintélye alá vonni a szent mondásokat, ilyen költői módon:

-- Immár én Istennek örök Fia, Christus, szólok: meghallgassátok! a mint az én lölköm szájával prophéták szóltak, az apostolok. Szintén azonképpen a szent írás szörént igazán én most szólok. A kik hallják, élnek; ha kik megutálják, bűnökért elkárhoznak.

Tudni való, hogy mindezek Joan. 15, 20. Math. 10. 11. Luc. 10, 24. Prov. 8. és Sap. (bölcesség, prédikátor könyve?) 7. 8. 9. részében vannak megírva, a mint Mélius nagyobb hitelesség okáért versének szelzetén tudósok módjára a forrásokat is pontosan följegyezgeti. E források bizonyára a Mélius bibliájában hangzottak a Mélius felfogásának annyira kedvezőn.

A Róm. 1. Math. 3, 17. Marci 1, 9 Joan. 1, 3, 5. Col. 1. 2. részekben a következő nem közönséges dolgok voltak kinyilatkoztatva Mélius előtt az „örök Fiú“ felől:

-- En fiúságotat megbizonyétottam megszentölő lölkömmel, hatalmassággommal és nagy esudáimmal, Attyám bizonságával, a ki én

felőlem az égből kiálta, szólla nagy nyilvánossággal: Imhol az én fiam! én hozzám egyenlő, teljes Istenségével!

Mindezeket Jézus Krisztus a bibliából a Hunyadi János éneke nótájára mondja el, mely nótát Mélius 1570 táján tanulhatta Nagybánkai Mátyástól.¹⁾ A következő szaknál azonban kifogy Jézus panasza a bibliai citatumokból s nyilván csak Mélius szavaival éneкли ezeket:

— Szinte így káromla Ebion, Cherintus, Fotinus, Arriussal; mostan a Servetus, Blandrata, Davidis²⁾ az Blasius³⁾ Istvánnal, hogy idővel kezdött az én fiúságom és nem örök veléggel; ezzel Istenségöm, Isten fiúságom csinállják csak kezdéssel.

Ezeket nem találjuk Méliusnál szentírásból vett idézettel bizonyítva; de a következő sokkal érdekesebb dolgok már ott állottak, úgy látszik, betűről betűre Mélius elveszett bibliájában:

— Ezönképpen mostan Servetianusok én velem cselekednek: a szent Háromságot mondják ők bálvának, háromfejű Janenek.⁴⁾ Semmi eretnekök ilyen káromlással engöm nem rútoltanak⁵⁾, az mint Blandfranciscok⁶⁾ engöm szidalmaznak és szörnyen káromlanak.

Jézusnak e sajátyszerű panaszát Mélius az oldalgjegyzetek szerint Esa. 40, 43—45. Col. 1. Phil. 2. Ebr. (Zsid.) 1. 31. részeire, tehát a leghitelesebb helyekre alapítja, mint ezt olvasóival oly szivesen elhitetné.

Az sem érdektelen, hogy a panaszló Krisztus valami 64 ó- és új-testamentomi helylyel kárhoztatja azokat, a kik nem Mélius értelme szerint olvassák a bibliát. Szent Pál, Máthé, János etc. tanúsága szerint maga az üdvözítő így nyilatkozik az unitáriusok vétkes írásmagyarázásáról:

— Nem igaznak mondják, az mit szent lelkemmel a szent írásban szóltam. Gyanót mondanak immár a szent bibliához; nem hiszik, a mit mondtam... Propheták nem tudták, sem az apostolok, azt, a mit én akartam; de ők igön tudják, mert hazug Attjokkal⁷⁾ őket megcsalattattam.

— Lássák álnokságát az Antichristusnak mindön kerösztyén népek: mint a hazug Attjok, az rútoltnok ördög, az írást így megszegették; hamisra fordejtjék és ugyan meglopják és értelmét elvesztik; ördeg módra vagyon új bizonyítások, olyanok minth büvösök.⁸⁾

— Egyik írás ellen a más írást hamis értelmre ők vonszak; az egy Istent igön szájokon forgatják, csak az Atyára vonszak; a szent háromságot, a kit Elohimnak mond az írás, elhátják; gyanót mondanak ahoz, a hol az egy Istent három tanúnak mondják. — —

¹⁾ Lásd: Szabó K. Régi m. könyvtár. I. 43.

²⁾ Dávid Ferencz latinus neve.

³⁾ Basilius.

⁴⁾ Janusnak.

⁵⁾ Csúfoltak.

⁶⁾ Blandrata és Dávid Ferencz nevének összerántása. Egy korábbi művében még elmésebb módon »Francisco Blandlatraknak« is nevezi az unitáriusokat.

⁷⁾ Értsd: az ördöggel.

⁸⁾ Értsd: olyanok, mint büvösök, mint varázslók, mi a XVI. században halálra méltó bűn volt kivált a Méliusok szemében.

— Hogy az ördög Attjok ezeket bolonddá tőtte, illjen vakokká, az ű kevélségök, írás küvöl való szóllások mind az oka, mert az írás melljöl hamis értelmre futnak, okosságokra; ő okosságokért, bolond írásokért vakok az szent írásba.

Nem csoda aztán, hogy annyi antitrinitarius gonoszság láttára ily szavakban tör ki a kegyes Mélius Krisztusa:

— Pokolra szálljatok, kik az én lölkemet hitlenül tagadjátok; Jehova Istennek és Adonainak, mindenható nagy úrnak űtet nem valljátok egy örök Istennek, terömtő Jehovának, újjá szülő Isten, tanító, éltető, igazgató Istennek.

Ámde maga a buzgolkodó Mélius is csak igen tökéletlenül hiszen az „igaz háromság“ felöl. Mert Sabellius eretnekségéhez igen közel járó gondolkozása, épen úgy mint más munkájából, itt is nyíltan kitűnik:

— Az napban, pöcsétben, azon egy embörben látsz egyyet és hármokat; azon egy rózsában egy a rózsabokor, de három külömségök: látod a gyökeret, látod a levelet, látod ott az virágát. Szent Pál a pöcséthöz, naphoz hasonlítja a Christust és az Atyát.

Nemcsak e Sabellianismus jellemzi a Mélius gondolkozását. Nehéz felfogni azt is, mily következetesség kellett ahhoz, hogy ilyen hangon kárhoztassa az unitáriusokat:

— *Förtelmesb* embörök *hitlen pápistáknál* az Servetianusok, mert mind az Attjából és az ű fiából rút bálvánt űk formálnak. Nem volt én küvülem én előttem Isten, de mondom azt bálvánnak, valakit Blandrata én küvülem régön mond nálamnál elsőbbnek.

Ilyen hangon a katholicizmusnál is csekélyebbre becsülve kárhoztassa az, a ki más helyen maga is a „hitlen pápistákkal“ ily „bálványzó“ módon gondolkozik:

— Ezt az ő törvénben régön megmutattuk három férfi képében. Az köröszttségben is az Atja az égből kiált én rólam mondván: Imhol az én fiam, kin az én szent lölköm nyugszik galamb képében; az én fiam, Jesus, embör, örök Isten, ű Jehovaságában!

Mélius logikáját különben legjobban megvilágítják az ilyen példák. Egyik: „Undok bálván léssen és nem igaz Isten az Atja fia nélkül.“ Más helyen: „Ha az Christus nem volt örökké Istennel, hát soha Isten sem volt.“ Harmadik helyen aztán már így rontja le saját okoskodását: „Nem más és nem kilömb Atjátúl a fiú, — *Antichristus* (értsd: Krisztus ellensége) azt mondja.“

Ily hamisítatlanul nyilatkozó orthodox bölesesség után szintén oly igazi orthodox logikával végzi be énekét Mélius, emily költői hangon nyilatkozva az utolsó strophában is az *egyistenvalló* unitáriusok gonosz hite felöl:

— Ez éneköt szerzé Horhi Iház PÉTER Antichristusok ellen, *kik az egy Istenből sok Istent csináltak (!)*, támadtak Christus ellen, minth az hóhér Sidók, Isten fiúságát örök születésében kergetik hóhérul, az szent Lölköt rontják ű szent Istenségében.

Nem minden meglegedés nélkül jegyzi fel ezek után a buzgón fáradzó költő műve legvégére, a mit méltán legnagyobb érdemének tarthat: „*Summa Versuum totius operis sunt: 165.*“

Méliusnak ez érdekes műve két kiadásban jelent meg. Az első kiadás 1570. ápr. havában látott napvilágot Debreczenben. A másik szintén nem sok idő múlva követte az előbbit; de itt már a könyvnyomtató elhagyta mind a sajtó, mind a nyomtatás idejének megnevezését, kétségkívül elismerést érdemlő bölcs óvatosságból.

Mert az ének elé tett ajánló levél nagyon is megkívánta az óvatosságot. E sok tekintetben nevezetes ajánló levélben az igazi Mélius, a minden eszközt felhasználó s bármi áron győzni akaró debreczeni orthodox hitbajnok szól leplezetlen őszinteséggel az ő hiveihez. Megérdemli, hogy a XVI. század ezen tanulságos és mindaddig nem méltatott egyháztörténeti emlékét egész terjedelmében bemutassuk olvasóink előtt.

*

A NAGSÁGOS Magoczi Gáspárnak, Torna Vármegye Ispánnyanak és a Nagságos Massai Eulaliának, az Anya Szentegyháznak hű és igaz Dajkáinak, Lölki és testi újdánsokat, kegyelmet és békességet az Attyától és az ő S. Fiától örökké való született Jehova Istentől Keván. Amen.

Látom azt, hogy a hamis vad kanok az Isten szőlőjében nihul erővel, nihul álnok és szép szín alatt, pásztorságnak és világosságnak angyala képébe jövének be a juhok aklában, öltözvén ez ebek és farkasok a juhok ruhájában. Igen megtűrök (török) e vad kanok és igen meghányák az ő undok agyaras, éles, hamis fogokkal, hamis, hazug tudományokkal ezt az igaz szőlő tükét, a Jesus Christust, az Élő Attya

Joan: 15.

Isten örökké született fiát; úgy annyéra, hogy a szőlő tüke gyökerét ugyan meg is sérték, sok helyen, sok emberek szívében megazálák (alázák) és szinte vad szőlővé új idegen Istenné tevék. Az ő örökké való fiúságát és istenségét szinte megalázák.

Math: 16.

Noha erős küszikla és az Anyaszentegyház fundamentoma a Christus

1 Cor: 3.

Jehova, Élő áldandó Isten; de sok emberben szinte fővénynyé és náddá

Róm: 9.

tevék a vad kanok, véghetetlen gyökerét, istenségét, Attyától való fiúságát megtagadván. Mint a szőlő tüke a gyökér nélkül nem terem, így

Apoc: 1.

asszú tökévé, bálványyá, új idegen, kent, fent Istenné tevék a Christust

2. 3. 4.

sok városban, sok emberekből, kik társul adák magokat a vadkanokhoz,

pártját fogák a juhok ruháiban öltözött hamis rókáknak, farkasoknak,

Judic: 14.

kik a *pogán Philisteusok* ¹⁾ gabonáit a farkokra kütött üszeggel (üszök)

15. 16.

égetik. Mert amaz erős Sámsontól, erős Jehova Úr Isten fiától, Attyához

Gen: 17.

egyenlő állandó nagy Istentől, akki előtt, akki kívül más nem volt,

21. 28. 31.

elállottak, más fér(j)hez mentek.¹⁾ Mint a lator Sidók, Herodes és Pi-

32. 48.

latus csufolják, nevetik, pükdüszik a Christust, hogy élő Isten fiának,

Exod: 3. 6.

az az: Attyához egyenlő Istennek, egy való magára esküvő, Attyák

14. 34.

Istenének, Teremtő, Megtartó Istennek mondta magát.

Deut: 5. 6.

Istenének, Teremtő, Megtartó Istennek mondta magát.

Judic: 2.

6. 13.

6. 13.

6. 13.

¹⁾ Igen gyakori Méliusnál, hogy maga alatt vágja a fát. E hely szerint is Mélius hivei, a kálvinisták volnának azok a *pogány* filiszteusok, kiknek gabonáját az Isten embere, Sámson felégeti.

- Esa: 9. 25.
35. 40. Most is Sidó módra a vad kanok, ebek, rókák, az Antichristusok
43. 45. csufolják, pökdüszik a Christust, minket is, hogy űtet Isten fiának és
Joan: 1. 5. Jehova Istennek mongyuk.
6. 8. 10.
14. 16. 17. Azt *hazuggya*, hogy hármast Isten, három Isten ő nem vall, csak
Róm: 1. 9. egytet. Maga (= noha, jóllehet) azt az egy Istent, akki sem három,
Titu: 2. sem hármast Isten, de csak egy Isten,¹⁾ három bizonságu és tulajdonságú,
1 Joan: 5. Atya, Fiu, Szent Lélek, szinte bálványnyá, átokká, Tohu, bohu, Ephessé,
1 Cor. 8. azaz: formátlan, idegen, új, hamis Istenné, tőkévé, hatalmatlanná, fénye,
Esa: 44. 45. bölcsesége, ábrázattya nélkül való Istenné tevék.
Deut: 6. 32. *Undokabb bálványozók azoknál, akik bálványozók*, a teremtett
állatból (= dologból) csenálnak bálvánt. Mert ezek a Christus itéleti
Psal: 81. szerint Epheszt, azaz: semmi ábrázatu, telljességü Istent csenáltak az
Ebr: 1. Attyából. Mert nem volt Isten a Fiu előtt a Fiu kivöl; nem Isten, de
Esa: 40. 43. 44. bálván az, akki volt a Fiu kivöl, a Fiu előtt. Valaki tagaggya a Christust,
45. 48. hogy nem Isten fia, nem egyenlő Isten Attyához, nem egy Isten Attyával,
Joan: 5. 6. 8. 10. 16. nincs annak Istene: Math 26, 27
16. A Fiúból is idegen bálván, átkozott Istent csenálnak. Mert két
1 Joan: 1. féle Istennél tübb nincs. Egyik egyedül való, igaz, véghetetlen,
2. 3. 4. lülki, Mindenható, Teremtő; ez csak egy: az Attya, Fiu, Szent Lélek.
Exod: 20. 34. A másik: Zarr, nekar²⁾, azaz: Új idegen, kent, fent Isten, itt kez-
Esa: 44. 45. detett, csenáltatott Isten, nem Jehova, nem Teremtő, nem örökké való,
nem imádandó. A Christust (*igy*) azt mongya az irás, hogy igaz, való,
Jere: 6. 10. 30. áldandó nagy Isten Jehova. Ezek tagaggyák, hogy a Christus nem egy
31. 32. Isten, úgy mint az Attya, nem teremtő, nem volt örökké: Hát szükség új
Psal: 81. idegen Bálván Istenné lenni, ha nem egy Isten, mert harmad Isten e
Hier: 10. kettő küzt, az egy igaz isten küzt és új idegen Isten küzt nincs
imádandó Isten.
1 Cor: 3. *Láttam azért, hogy irásokkal orozva, alattomba, tétova, pénz*
2 Cor: 1. *nélkül e vadkanok mint egyegü (együgyü, jámbor) izegeket hordozzák*
2. 3. *az hamis tudománt, kivel szepülnek (szeplesödnek) az ezüstök és ara-*
Math: 3. *nyak, égnek a polvák, szalmák, szénák, korotetál hittü, főven (fövé-*
Marci: 1. *nyen) épült nádak (házakat akart mondani) és széltül hányatott ha-*
Esa: 40. *rok, amaz hypokriták, kik gyorsan (mindjárt) hisznek inkább a hazug*
Róm: 1. 2. *ördögnek, hogy nem mint Istennek. Ez világ hophaya karay,²⁾ amaz*
2 Thes: 2. *deli tánczra, kazi öltüzetre, tobsodásra nagyobb gondot viselnek, han-*
3. *em (hogynem mint) e rókák, kanok kiüzésére. Nincs pénzek az Isten*
Eph: 1. 4. *háza építésre, (építésére) a köny nyomtatásra, de vagyon a pazarlásra;*
(*Vagy: 14?*) *kiket Isten eldült hamar. Megáldja Isten a Dáviddal egyetembe, kik*
e vad kanokat, rókákat kergetik, kiüzik, égetik, mint Isten paran-
csolja: Exod. 22. Deu. 13. 17. 18. Hogy megöljék az hamis pro-
phetát; mint Ulyés levágotá a Bal papjait. 4 Reg. 23. Lásd Zach.
13. Ezech. 13. 14. Mint Isten mongya, hogy megöljék az eret-
nekeket.

¹⁾ Itt is mind saját maga ellen beszél.

²⁾ Megint zsidó szavak. Arra valók, hogy Mélius mélységes tudományát kimutassák.

³⁾ Értsd: inkább hisznek az erdélyi tudományban, mintsem Mélius beszédében.

Valakik a Christus örök születését, Jehova egy Istenségét tagadták, *undok halállal holtak meg, mint Ebion, Cherintus, Arrius, Fotinus, Sabellius, Servetus, Alciatus, Gentilis, Gargianos Matte, Mezögiani Ambrus és a Tubbiczak mastanis.* (Értsd: és a többi csak mostan is) *Isten éltesse ű Nagy(ságát) Ugnot Christoph Uramat, az Egri Capitánt, hogy a rókákat, kanokat kergeti.* Ti nagyságtokot is kérem, valahol vattok, a Samson rókáit kergessétek, a megért buzát, (Tollban maradt: oltalmazzatok, vagy: ne hagyjátok felgyujtani.) Téged is én szerelmes Atyámfia, Istenbe test szerint és vér szerint való Atyámfia, *Tengüldi Barnamizza János¹⁾* (Bornemissza) kérlek, uramat ő Nagy. *Török Ferenczet²⁾* is incesd, hogy Isten (tollban maradt: ez istenes szolgálatodért) te kegy. (kegyelmedet) az hadnagyságban megálgya, hogy az Antichristus hiti meg ne sanaretsa. (Értsd: sanyaritsa. Azaz: őrizze, nehogy az erdélyi mágnásokkal együtt Török Ferencz is unitáriussá legyen.)

Isten álgya meg ti nagyságtokot. Debrec. 7. die Aprilis. A. N. D. 1570.

Aty nag'sag'tok szegen Aruaja, A Iesus Christus szolgálgya az Horhi ihaz (Értsd: Ihász, vagy Juhász) Melius Péter.

*

Jellemző képét nyerjük itt bemutatott előszavában Méliusnak, ki 1570-ben is éppen azt vallja, a mit régibb munkáiban: a más hitűek kiűzését, vagy mi még annál is jobb volna: levágatását megégetését. Mint látjuk, a váradi disputatio alkalmával hallott királyi feddés nem fogott rajta; e disputatio után még nagyobb hévvel üzte „pápázkodását“, a papok zaklatásait, maga mellé esketését, könyvek megégetését stb. Ily pápás hajlamai miatt nem tetszettek neki az erdélyi állapotok, hol templomban úgy, mint magán társalgás közben, sőt még ingyen osztogatott nyomtatott könyvekkel is szabadon hirdették a vallásos felvilágosodás szabadelvű eszméit. Ezért nem csoda, hogy szorongó lelke más irányba fordult, hol vizsgáztató jelenet tűnik szemébe és ujjongó örömmel üdvözölheti a Mátra környéken látott üdvös példát, hol Miksa császár osztrák tábornokai vérben fojtották el a világ hatalmasainak nem tetsző szabad gondolkozást. Az nem jut eszébe a jámbornak, hogy ugyanez a veszedelmes fegyver idővel a debreczeni igazhit ellen is fordulhat s hogy pár évtized múlva Eger vidékén, hol a sarjadzani kezdő unitárizmust erőszakkal elnyomták, csak emléekben fog élni maga a Mélius reformációja is.

Történelmi hitelét Méliusunknak bármely téren is nehéz megállapítani. A ki Ádámot tolvajokkal fosztatja ki még a paradicsomban is, az arianus Nagy Konstantint pedig megteszi Arius és Servet legnagyobb üldözőjének, az bátran elmondhatta azt is, hogy Ebion,

¹⁾ Ez a hely itt azt tudatja az olvasóval, hogy Mélius főbb emberekkel is rokonsággal állt.

²⁾ Török Bálint fiát, Debreczen város földesurát. Mint ilyen, Mélius egyik patronusa volt.

Cerintus, Photinus,* Sabellius, Alciati mind valamennyien „undok halállal“ baltak meg; sőt az elleneitől orozva megmérgezett Arius és a Bernben vallásos meggyőződéseért lefejezett Gentilis szintén csak oly tisztességnélkülöző módon költöztek ki ez orthodox árnyékvilágból a debreczeni orthodox felfogás szerint. Mélius ítéletének ez egyoldalú ridegsége ellen nincsen miért komolyabb kifogást emelnünk, a szót reá vagy követőjére ugy is hiába vesztegetnők, De annál becsebbnek kell tartanunk tudósításának ama másik részét, mely Mélius közvetlenebb környezetéből eredve, az Eger vidékén halálra üldözött unitárius vértanuk kettejének nevét őrizte meg az enyésztől.

Ráth György és Révész Kálmán buzgó levéltári kutatása után most már sokkal világosabb rajzát birjuk a felföldön Dávid Ferencz fellépésével egy időben kelletkezett antitrinitarius mozgalomnak. Egri Lukács képe is, ki 1565-ben Kolozsvárról tért vissza Egerbe az újszerű hitelveknek hirdetésére, nemcsak körvonalaiban, hanem még részleteiben is meglehetősen tisztában állhat most előttünk.¹⁾ Csúpan nevezetesebb követőiről nem tudunk számot adni, az egy Csanádi Imrét kivéve, a kit tiz év mulva maga Báthory István fejedelem próbál visszatéríteni az egyedül üdvezítő kath. hitre s a ki éppen az egervidéki üldözés elől menekült Erdélybe, hol kalota-szentkirályi unitárius pappá lett. (V. ö. *Jakab Elek*: Dávid F. emléke 209—210. és *Révész Kálmán*: Száz éves küzdelem a kassai ref. egyház megalakulásáért. Bpest, 1894.)

E Csanádi Imrénék és a börtönben elpusztult Egri Lukácsnak lehetett bajtársa Mélius kárörömmel emlegetett Gargiános Mattheja is, mely név mai átírással Gárgyános Máténak felel meg. Legott felötlük a figyelmesebb olvasónak, hogy e név nem más, mint a *guardianus* latin szónak magyaros kiejtésű alakja. Viselője alkalmasint valamely barátklastromnak felügyelője volt korábban s e tisztség címét a polgári életbe kilépve megtartotta, mint előnevet, még akkor is, a mikor már a hitújítókhoz csatlakozott. Nem közönséges ember lehetett, ha gondolóra vesszük, hogy Krisztus istensége tagadásáért *Mezőgyáni Ambrussal és a többivel* együtt, kiknek neve, fáj-

¹⁾ Legérdekesebb új vonás életéről az, hogy a kath. hatóság tartotta őt a világtól elzárva s évek mulva fogságban halt el. Hogyan állhat meg már most e kétségtelen hitelű történeti adattal szemben az a gyanus híresztelés, a mit trinitarius történetíróknál találunk, hogy t. i. Egri Lukács élete végső éveiben töredelmes bünbánattal eltért előbb vallott hitéről s aláírt egy Athanasius-féle hitformulát. Ha aláírt volna, bizonyára kihozzák őt diadalmas ellenfelei börtönéből, hogy önmaga tehessen nyilvános tanúságot a jó utra téréséről. Az a feltűnő körülmény, hogy állítólagos megtérése mellett is a fogságban hagyták elpusztulni, alapos gyanut kelt e megtérés hitele felől. A ki egyháztörténelemmel foglalkozik, az előtt nem lehet ismeretlen a római egyháznak azon ügyes fogása, hogy a legmakacsabb eretnekekről is szeretik elhítenni, hogy holtukelőtt egy kevéssel bünbánóan visszatértek az egyedül üdvezítő kath. egyház kebelébe. A netalán ingadozó híveknek megerősítése a megtámadott és kétségbevont hitigazságokban volt óhajtott célja e nem egy esetben sikerrel alkalmazott kegyes eljárásnak, mely még a pia frau-szal is szívesen támogatná a pia fides rozoga épületét.

dalom, a jó Mélius tollában maradt, az egri kapitány hitvédő emberei „undok halálra“ méltatták. Ez „undok halálon“ ám örvendezhetett a tudatlanság sötét korszakában Mélius vakbuzgó lelke s szive legmélyéből unszolhatta a kegyes kálvinista várkapitányokat hasonló hathatós hitvédő hőstettekre; mindez nem akadályoz bennünket abban, hogy Gárgyános Máté és Mezőgyáni Ambrus nevét kegyeletes megemlékezésünkben akár a nagy Dávid Ferencz és Alvinczi György mellé ne állítsuk, kik az igaz hit és meggyőződés törhetetlen erejét közhasznú életök feláldozásával is készek voltak megpecsételni.

KANYARÓ FERENCZ.

Egyháztörténelmi adatok.

CXXVI.

A bordosi unitáriusok beléegyezése, hogy templomukat a reformátusok is használják. 1777.

Copia Literarum Contractualium inter Unitarios et Reformatos Super Templo Bordsiensi Unitariorum.

Infra scripti adgyuk tudtára a kiknek illik, futuro pro Testimonio: Quod in hoc Anno praesenti 1777. Die 21-a Augusti, midőn volnának Nemes Udvarhely Székben Ravában a Parochialis háznál, jelen lévén ottan egyrésztől említett Széki Bordsi Providus Szabó Mihály, a Bordsi Unit. Ecclesianak Hütös Curatora tertio se, ugymint: Vajda Andrással és Bendei Istvánnal, nomine praefatae Ecclesiae; más részről pedig Providus Lakos Mihály, a Bordsi Reformata Filialis Ecclesianak Hütös Curatora tertio se, ugymint Nagy Istvánnal és Kováts Péterrel, az említett Reformata Ecclesianak elsőbb Tagjaival, kik is mindkét részről kezek beadásokkal minket megbizván az alább megirandó dologban: Jelenti a Reforma Ecclesia tudniillik: A mi üdőtől fogva az említett Reformata Ecclesia Bordonson kezdődött, soha Oraculumok nem volt, hanem házról-házra jártanak Isteni tiszteletre, noha ugyan elsőben három vagy négy Gazdákból állott az említett Ecclesia; de már most Isten kegyelméből Száz számot fellyül haladott a Bordsi és körül levő Falukból oda concurrálni szokott Reformatus Leikeknek száma, s' Házakban az Isteni tiszteletet végbe nem vihetik. Ennek előtte egy néhány esztendőktől fogva kérték és requiralták a Bordsi Unitaria Eccelat, azok között Tartsafalvi Tett. Páfi Dienes uramat, mint az Eccleaban nagyobb patronust, hogy bocsátanak be Isteni szolgálatra és just engednének a Bordsi Templomban, akkor és abban az üdőben, mikor a Bordsi Unitárius Atyafiak Papja a Filiába Csöbbe szokott menni Isteni szolgálatra. Mely kéréseket és kívánságokat megtekintvén, látván egyszersmind méltó kéréseket e Reformatus Atyafiaknak, tettek volt ennek előtte való esztendőkbek ilyen feleletet: Elsőben a magok előljárójoknak által adgyák s ha ugy javalják, részekről jó szivvel megengedik és közre bocsátják a Templomot. Ezt értvén a Reformata Ecclesia Tagjai, kérték volt Tiszts. Várallyai István urat, mint ezen Tractusbeli Unitaria Ecclesiák Seniorat, hogy annak idejében Consistorium előtt és Generalis Synoduson munkálodván az